

Gehe

De
reservato
ecclesiastico

1779

Kh
1604 m

11/12

1744/25

13.

DE

RESERVATO ECCLESIASTICO

COMMENTATVS EST

CHRISTIANVS CAROLVS GEHE.

Hh
1604

m

DRESDAE

LITTERIS HARPETERI MDCCLXXVIII.

DE

1773

RESERVATO
ECCLESIASTICO

DOMINICVS TERTI

CHRISTIANVS CAESARIS

[Handwritten mark]

BRADAE

ILLVSTRISSIMIS,
GENEROSISSIMIS EXCELLENTISSIMIS DOMINIS

DOMINO
FRIDERICO LVDOVICO WVRMB

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI DVCIS ELECTORIS SAXO-
NIAE SANCTIORIS ADMISSIONIS MINISTRO, COMITI CONSISTORIANO,
DEPVATIONVM DIRECTORI, QVAE OECONOMICES, FABRICARVM,
REIQVE MERCATORIAE CVRAM IN SAXONIA
GERVNT,

DYNASTAE GROSSEN - EVRAE rel.

ORDINIS CAESAREI SANCTI IOSEPHI EQVITI.

DOMINO
CHRISTIANO GOTTHELF S. R. I. LIBERO
BARONI a *GVTSCHMID*

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI DVCIS ELECTORIS SAXONIAE
SANCTIORIS ADMISSIONIS MINISTRO, ET COMITI
CONSISTORIANO

DYNASTAE KLEINWOLMSDORFII rel.¹

DOMINO
ADOLPHO HENRICO S. R. I. COMITI
a *SCHOENBERG*

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI DVCIS ELECTORIS SAXONIAE
SANCTIORIS ADMISSIONIS MINISTRO, ET COMITI
CONSISTORIANO

DYNASTAE BERTHELSDORFII, NIEDEROTTENDORFII rel.

A 2

Do-

DOMINO
IO ANNI HENRICO AVGVSTO
ROEDER

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI DVICIS ELECTORIS SAXONIAE
SANCTIORIS ADMISSIONIS MINISTRO, ET COMITI
CONSISTORIANO rel.

ET

DOMINO
PETRO S. R. I. LIBERO BARONI ab *HOHENTHAL*

SERENISSIMI AC POTENTISSIMI DVICIS ELECTORIS SAXONIAE
A CONSILIIIS INTIMIS, LEGATO IN COMITIIS IMPERII,
CORPORIS EVANGELICORVM DIRECTORI,
DYNASTAE KAYNAE, FRIESNITZII, STRVTHII rel.

DOMINIS ILLVSTRISSIMIS, GENEROSISSIMIS,
EXCELLENTISSIMIS

PATRONIS SVIS GRAVISSIMIS ATQVE INDVLGEN-
TISSIMIS

Haec sacra esse voluit

Auctor.

ILLV.

ILLVSTRISSIMI DOMINI,

Etsi quidem sciebam hoc leue scripturae genus nec ingeniorum acumine, nec doctrinae Vestrae praestantia et varietate satis dignum esse; eoque ipso tempore, quum haec scriberem, subtimere incipiebam, ne Vobis studium meum valde displiceret: nihilo tamen minus a me impetrare vlllo modo potui, quin hanc pietatis erga Vos meae publice testificandae occasione plane intermitterem. Nam praeterea insignem indulgentiam, qua patrem meum a multo tempore amplexi estis, incredibili potissimum humanitate, quam omnes in Vobis admirantur, mirifice sum confirmatus, ut hoc exiguum studiorum meorum specimen nominibus Vestris Excellentissimis submitte inscriberem, meque hominem prorsus ingnotum Vobis quodammodo probarem. Eminent quidem omnia in Vobis, DOMINI, quae generis nobilitatem augere solent, sic, ut in hac aula celeberrima mirum in modum splendeatis; hoc tamen virtutis Vestrae praecipuum esse videtur, ut inferioris ordinis homines summa mansuetudine habeatis, qua nihil profecto suavius aut magis polite cogitari potest. Verum omnino Vos laudare nolui, veritus, ne id parum digne a me fieret, neque in tanta Vestra celebritate adeo necessarium esset. Hoc autem diligentissime facere volui, ut illius Vobis insulae gratiae, quae maximum pondus habet, aliquo modo particeps fierem.

Condonetis modo, INDVLGENTISSIMI DOMINI, conatui meo, quem omni commendatione carere sentio. Praeterea Deum immortalem supplex oro, ut Vestra consilia, quibus Optimus Patriae Pater in Saxonia sapienter regunda vitur, felicissime euenire iubeat, quemadmodum adhuc factum fuisse omnes ciues laetantur. In primis autem Tibi, ILLVSTRISSIME L. B. ab HOHENTHAL, amplissimos Legati in Comitibus Imperii honores, quibus Princeps noster potentissimus Te nuper ornauit, pie ac saepenumero gratulor. Adsit Tibi Deus optimus maximus auxilio suo, Tuaque prudentissima studia in Saxoniae reique Euangelicae enolumentum dirigat. Vobis denique Vestrisque, ILLVSTRISSIMI DOMINI, splendidissimis genibus quoduis felicitatis humanae genus semper largiatur.

Caeterum Vos maiorem in modum rogo, ut me gratia atque indulgentia Vestra haud plane indignum iudicetis. Quod si a Vobis impetrauero, firmissimum salutis meae fundamentum iactum fuisse, semper existimabo. Quibus me measque res sic Vobis commendo, ut nemini diligentius commendari cupiam.

ILLVSTRISSIMI DOMINI,

NOMINVM VESTRORVM EXCELLENTISSI-
MORVM

cultor perpetuus

Christianus Carolus Gehe.

Quae-

Quaerenti argumentum in historiae Imperii Romano Germanici monumentis, quo ad edendum doctrinae qualiscunque specimen, hoc praefertim tempore, commode uti possem; hoc de Reservato Ecclesiastico sese mihi maximopere commendavit, inter alias hanc in primis ob causam, quia in eo pertractando singularem de consiliorum in Comitibus Imperii publice instituendorum ratione *) nonnunquam disputandi opportunitatem reperirem. Etenim quis est, qui consiliorum publicorum egregii ponderis vim, excellentiam, vilitatem, grauitatem, non statim perspiciat? Quantus ibi hominum prudentissimorum, nobilissimorum, ac splendidissimorum conuentus? Quae legatorum sanctitas a tot tamque eximiis potentissimisque Imperii Principibus ad salutem totius Germaniae sapienter procurandam, in illam Imperii celeberrimam ciuitatem missorum. Qualis tandem Senatus, cuius dignitas, sapientia, auctoritas, frequentia, mihi semper visa fuit tanta, ut nescirem, quo comparandi genere statim vterer; dubiusque haesi, quin senatus Romani vetustissimi

*) Huius antiquitatem accuratissime descripsit olim Chronici Spirensis auctor, L. VII, c. 124. hoc titulo „Beschreibung des ganzen Processes so im Reichsrath auf der „allgemeinen Reichsstände Versammlung zu dieser Zeit in Uebung gehalten.“

tissimi magnificentiam atque praestantiam hoc loco satis idonee commemorarem.

Quod vero ad huius rei scriptores atinet, etsi eorum, sicut in omni rerum publicarum genere, insignem multitudinem inueniri probe intellexi; verum tamen nonnullos solum ex iis recensere volui. Inter quos Sleidani commentarii *) prae caeteris eminent, et propter naturalem scribendi pulcritudinem, et ob aetatis rationem.

Aetorum publicorum originalium de pace religiosa commentarios **) tribus libris composuit Christophorus Lehmannus, rerum Imperialium peritissimus et fidelissimus auctor. ***) Is enim singularem diligentiam in colligendis actis adhibuit; ideoque fide dignissimus. Quae apud Thuanum, nobilissimum Galliae scriptorem, his de rebus leguntur, e Sleidano hausta a multis doctis hominibus existimantur. Lehmannus vero suppletus et continuatus †) praeter nonnullorum virorum commentationes et quaestiones de Pace religiosa ea praecipue continet, quae ab aetui superioris anno quadragesimo tertio ad octauum vsque Osnabrugae et Monasterii de rebus Ecclesiasticis acta fuerunt. Circa ius huius argumenti versati sunt praeter Schilterum, Paurmeisterum, Cranium et Conringium, multi alii iuris publici doctores, nostra praecipue memoria celeberrimi. Sed hi praetereundi a nobis, quoniam in tanta rerum vbertate quaedam dicendi breuitas necessaria est. Ad id potius, quod proposui, statim peruenio; vbi duplici fere modo vtar. Primum enim Referuati Ecclesiastici originem inuestigabo, eiusque historiam illustrabo: ex iis, quae in Pacis Osnabru-

*) De Statu religionis et reipublicae, Basileae a. 1556. forma maiori primum editi.

**) Ex praefatione Chronici Spirensis ad senatum Spirensium Francofurti ad Moenum scripta a. 1612. animadverti, haec acta originalia loco continuationis Chronici a Lehmanno fuisse promissa, sed non prius quam a. 1707. in lucem edita maiori forma apud Francofurtenses.

***) Sic iudicauit Melchior Goldastus de R. Boh. I, n. p. 78. Plura testimonia in Tob. Magiri Eponymologico Critico p. 510. extant.

†) Prodiit Francofurti ad Moenum a. 1709. forma maiori. Quo etiam loco Clarissimi Dasdorfii beneuolentiam collaudo, cuius egregium in variis libris e bibliotheca Electoris nostri Serenissimi suppeditandis documentum mihi dedit.

brugenſis Inſtrumento in iuris perpetui vim ſancita fuerunt in hoc genere, nonnulla additurus.

Origo huius rei repetenda ex contentione illa, quae ipſo Pacis religionis faciendae tempore inter Catholicos atque Euangelicos Imperii Status feruebat, *) tantaque conciliandae tranquillitati ſtabiliendaeque impedimenta obiecit, vt bello tricennali iam finito, diſſentiendi vis atque inimicitiae magis auctae quam diminutae viderentur. Quum enim, Comitiiſ, Transactionis Paſſauienſis auctoritate, anno 1555. Auguſtae Vindelicorum ad lites religioſas componendas inſtitutis, Caefaris propoſitio die V. Februarii in Senatu Imperii lecta eſſet, variaequae conſiliorum formulae exhibitae, in id Status inter ſe conuenerunt, vt pax firma ac ſtabilis quam primum in Imperio recuperaretur. Hinc ab Electore Moguntino facta die XXIII. Martii relatione, **) vt de Caefaris propoſitione deliberarent Status, more conſultationum publicarum conſueto, in ſingulis Ordinum collegiis hoc negotium tractari coeptum eſt. Atque Electorali Collegio haec pacis faciendae formula ***) ſtatim probata fuit, qua in genere, inter alia, ſtatuebatur, ne poſthaec vllum Statum Imperii, qui priſcam doctrinam vel Auguſtanaſ confeſſionem amplexus vel amplexurus eſſet, aduerſus cui-libet inſitam Dei colendi libertatem, a religione, fide, ſtatutis, a ritibus denique Eccleſiaſticis, quos vel inſtituiſſent Status, vel inſtituturi eſſent, depellere, bellumque eo nomine, detrimentum, aut contumeliam inferre liceret. In Principum autem Ordine mox exinde contendendi occaſio nata eſt, quod inter eos, qui delecti erant, vt ineundae pacis carmen conſcriberent, Catholicorum nonnulli religionis mutandae poteſtatem Eccleſiaſtico Ordini negarent, ad ſaeculares ſolum modo Status reſtringendam, ſanciendumque poſtularent ſic; vt,
ſi

*) Illuſtris locus eſt in Friderich Hortleders libro *von den Urfachen des Teuſchen Zrieges*, Gothae 1645. forma maiori tomis II. edito, L. VI, c. X, §. 7.

**) Retulit ſimul in Senatu Ottonis, Epilcopi Auguſtani, Patris purpurati, obnunciationem, ne quid in fauorem Euangelicorum hiſce Comitiiſ ſtatuereetur, ſolemniſter factam.

***) Acta apud Lehmannum I, 4.

si quis saecularium Electorum vel Statuum interim, donec his religiosa in Concilio plane dirempta esset, antiquae Religioni vel Augustanae Confessione se addiceret, id in pacis contrahendae praeiudicium nullo modo fieret; adiecta simul cautione, hanc legem ad ea plane non pertinere, quae Ecclesiastici Ordinis obligationi officioque repugnarent. Hoc quidem carmine in Principum Imperii Collegio relato, Evangelici ad obicem isti restrictioni ponendum, rogarunt, ut, omissis his, quae de obligatione officioque Ecclesiasticorum proposita erant, loco idoneo haec formula Constitutioni Pacis infereretur; si quis Electorum, vel Statuum interea donec religionis dissidium penitus tolleretur, *) antiquam Religionem vel Augustanam Confessionem profiteretur, ut is, qui hoc vel illo rituum genere in Deo colendo vteretur, omnium particeps ac compos haberetur, quae Pacis futurae Decreto utriusque religionis cultoribus tribuerentur. Dixerunt tamen, se pacis obtinendae studiosos ab hac intentione, cui tantopere videant Ordinem Ecclesiasticum repugnare, tum lubenter recessuros, quum Ecclesiastica iurisdictio, communi Statuum consensu, in rebus externis saeculariumque territoriis, usque ad dissidiorum plane dirimendorum tempus, suspenderetur; eaque res in leges Camerae Imperii referretur, ibique nihil interea de rebus Ecclesiasticis cognosceretur. Sed haec contentio **) non desit in correlatione, quam vocant, cum Electoribus instituta. Formulam enim Catholici Principes sic temperarunt, ut in genere quidem verba, de Statibus ob Augustanam Confessionem nec institutarum nec instituendarum caeremoniarum ratione turbandis, probarent, in fine autem se obstringi his legibus abnuerent, quae cum Ecclesiasticorum Statuum officio ac fide pugnarent. Quibus plane reiectis, Evangelici Principes Electoralis Collegii formulam receperunt, hoc tamen discrimine, ut loco verborum „, ut in posterum „, nul-

*) Quod secundum Comitiorum Ratisbonensium Recessum de a. 1541. in Concilio oecumenico, in Germania habendo, fieri oportuit.

**) Invidiam huius dissidii inter Imperii collegia in Evangelicos status reiecit Andreas Ernstenbergerus in libro de autonomia P. I. c. 4. Monachii 1586. edito. Quem recte notavit Springerus de pace relig. c. 8. p. 97.

„nullum Statum ob Augustanae Confessionis fidem“ et quae reliqua sunt, scribi peterent, „vt deinceps nullum Statum quocunque tempore Augustanam Confessionem amplexum bello aut alio modo turbare fas esset.“ Cuius formulae duplex exemplum die XXI. Maji Electoribus exhibitum, ibidemque in diuersa suffragia distractum fuisse apud Lehmannum *) reperio. Electores enim Ecclesiastici veritane officium suum neglexisse viderentur, quum in tuenda Ecclesiastici Ordinis auctoritate religionisque antiquitate haud maius in suo quam in Principum Collegio studium conspiceretur; formula, cui ante haec fauerant, prorsus reprobata, in reliquorum Statuum Catholicorum sententiam descenderunt, atque Ecclesiasticum Ordinem a facultate religionis immutandae omnino remouendum esse coniunctim contenderunt. Duplici autem potissimum via ad hoc perueniendum putabant; si quidem vel Saecularium Statuum mentione solum facta, ad illos sacrorum mutandorum ius arctissime restringeretur; sin Ecclesiasticus Ordo singulatim e numero reliquorum Statuum eximeretur, qui hac facultate libere vterentur. Quae ratio tanquam magis expedita praeualuit. Pacis igitur faciendae formulae die XIX. Iunii in Senatu Imperii lectae post ea verba, quibus in genere cauebatur, ne deinceps vlli ob Augustanam Confessionem Statui molestia bellumque crearetur, hos quidem limites poni studuerunt Catholici, vt hinc excepti intelligerentur Archiepiscopi, Episcopi, Praelati, Capitula, alique Ecclesiastici Ordinis Status, ita, vt, si quis eorum ab antiqua religione descisceret, ille statim ipso iure et facto statu officioque indignus iudicaretur; Capitulis autem vel quibus ea res seu iure seu consuetudine competeret, alium antiquae fidei addictum in eius locum eligendi ius esset **) Quo facto, cura Electorum Principumque Euangelicorum statim libellus in Senatu Imperii prolatus, quo contra omnem expectationem et spem suam accidisse testabantur, Ecclesiasticos Electores, priori placito totiusque Collegii decreto relicto, cum Principibus Catholicis sic

B 2

con-

*) Act. Publ. Orig. I, 8.

**) Acta apud Lehmannum I, 10.

conspirasse, vt facultate sacrorum mutandorum Statibus Ecclesiasticis adempta, eam ad Saeculares tantum restringendam esse censerent. Caeterum a priori sententia, postquam cum vniuerso Electorum Collegio iam in ea consensissent, *) recedere, et Christianae disciplinae praeceptis, et sanae rationis legibus esse inimicum. Nam ea quae Deus tam prisco quam nouo foedere in salute generis humani administranda praecepisset, ad omnes omnino pertinere; itaque iniquum esse illa certis finibus includere, ac pariter se aliosque ab aeterna felicitate arcere. Deinde, neminem ex barbaris populis ratione aut religionis suae praeceptis mediocriter imbutum facile inueniri, qui totum genus humanum si sacris suis adiungere possit, id non summopere efficere studeat; quanto magis Christianis eo laborandum, vt libera Dei vere colendi potestas cuique indulgeatur, quemadmodum etiam a Deo olim seuerè constitutum fuisset. Denique e sacris libris, patrum decretis, conciliorumque auctoritate, demonstrari posse, inuito citraque cuiuscunque iniuriam dicebant, hos qui veteris ac Catholicae Ecclesiae sibi sumant titulum, non sine magna Dei contumelia, reipublicae Christianae iactura, multorumque hominum periculo, religione adhuc bonisque Ecclesiasticis abusos fuisse. Verum tamen vt pax recuperetur, se permittere, vt et suas leges, ritus, atque ceremonias Catholici obtineant, et bonis omnibus, possessionibus, vestigalibus, iure, priuilegiis vtantur, fruantur, donec religiosa lis in concilio prorsus tolleretur. Si vero parum tute sibi cautum hac ratione Catholici Status arbitrentur, se huic rei accuratius inuestigandae nunquam defuturos; dummodo nihil in genere derogetur. Tanto minus autem sese probare, vt Episcopi tanquam ipso iure et facto officii beneficiisque indigni, sanctioni pacis poenali subiicerentur hanc ob causam, quia Augustanae Confessionis doctrinam veram esse credidissent. Sic enim fore, vt suae religionis confessores sociosque oppugnare teneantur Euangelici; totamque tandem suam causam infami praeiudicio ipsi damnent. Qui vero audierint Ecclesiasticum ordinem id potissimum

*) Acta ap. Lehm. I, 13.

metuere, si quidem Ecclesiasticis Statibus sacra mutare liberum esset, ne Episcopatus aliaque Ecclesiae collegia profanarentur, et ab Ecclesiis auulsa sensim sensimque in potestatem Saecularium Statuum venirent: quo se semper abhorruisse, plurimum testati, nec aliud quicquam studeuisse, quam ut bona sacra ad priscam institutionem reuocata, veris vsibus accommodarentur, absque Ecclesiis neutiquam seiungerentur. Praeterea se minime resistere, ne Pacis faciendae Constitutione hoc diferte prohibeatur, quo minus Episcopatus et collegia, vbi cultus diuinus emendaretur, dominatus saeculares fierent, aut ius hereditarium in iis sibi quisquam vindicaret: ut potius Episcopo mortuo, vel antistite munere se abdicato, libera collegiis tum electio quum bonorum administratio esset.

Etsi vero iam hunc colorem metus consiliis induxerant Status Catholicorum et Saeculares et Ecclesiastici; grauius adhuc tamen hi angi videbantur, ne, Episcopis Germaniae ab Ecclesia Romana, sine vlla iuris diminutione aut dignitatis, facultate recedendi concessa, paulatim euanesceret summum regimen, quod in illos Pontifex praeter diurnam maiorum consuetudinem, vi transactionum cum Imperatoribus Germaniae, Henrico V. et Friderico III. initarum, a multis annis exercuerat. Vnde mirum non esse videtur, conditionem tranquillitatis restituendae tam parum profuisse, quam Euangelici Status proposuerant. Praeterea quoque in alendo acuendoque huius certaminis feruore, incredibile est, quantum effecerit scriptum,*) quod a Pontificis amicis priuatim inter Status Catholicos in suae causae commendationem distributum erat.

More consultationum publicarum in Imperii Comitibus receptum erat, ut, Statibus a se inuicem, vel ipsis Statuum Collegiis inter se dissidentibus, argumentum dissensus vna cum iis capitibus, quae vniuerso Imperii Senatui comprobata fuerunt, ad Imperatorem, vel ad eum, qui eius locum tenet, referatur, precibus additis, velit, si

B 3

quae

*) Cuius argumentum atque Euangelicorum statuum responsonem reperies apud Sleidanum l. XXVI. postumo.

quae inueniri possit, dissidii componendi rationem clementer asserere. Omnis itaque huius causae controuersia, Collegio ciuitatum consentiente, ab Electoribus ac Principibus apud Ferdinandum Romanorum regem, die XXI. Iunii exponitur, quippe qui Caroli *) fratris nomine hisce comitiis intererat; iamque antea cum reliquis Caesaris legatis publice priuatimque magnam profecto in litibus componendis operam laudabiliter collocarat, hoc in primis consilio lato: **) vt Ecclesiastici quidem Status Augustanam Confessionem professuri, loco officioque suo mouerentur, sacrorum vero Collegiorum socii iis certam pensionem annuam ad commodos vitae honeste ducendae vsus praestare tenerentur.

Quum igitur apud hunc mitioris ingenii principem Ordinum sententia de Pace sancienda vtrimque peroraretur; Euangelici Status ad causam suam tute communiendam Ferdinando libellum singularem obtulerunt, quo rationes iam antehaec in Senatu dictae clarius demonstrarentur, adnexis quibusdam aliis, conuentuum praecipue nouissimorum, Noribergae de anno 1532. Ratisbonae d. anno 1541. et Passaviae 1552. decretis, vbi potestatem sacrorum mutandorum liberrimam pacti essent, quibusque adeo mouerentur, vt contrariam Catholicorum Statuum sententiam nullo vnquam tempore probarent; nec permitterent, vt illa formula de eximendo Sacro Ordine, in Constitutionem pacis referretur; nec se ad exequendam tuendamue eiusmodi sanctionem obstrictos esse palam profiterentur. Quibus a rege cognitis, is die XXX. Iunii, postquam exemptionis Ordinis Ecclesiastici a iure sacrorum emendandorum, vrgentibus Episcopis, plurimum mentionis fecisset, sic respondit: assequi se post maturam deliberationem non posse, quid omnino Statibus Euangelicis de iure ea exceptione derogaretur, quum eos solum spectaret, qui officium electumque ordinem sacrum cum patria religione deserturi essent, aut iam deseruissent;

*) Caesarem valetudine aliisque negotiis detentum fuisse Sleidanus auctor est l. XXV. edit. Basil. 1556.

**) Acta apud Lehmannum I, 12—15.

sent; neque hoc quidem durius statui, vt beneficia et praefecturae sacrae in eo statu permanerent, cui pia institutione fuissent deuotae. Abominandum esse, testamenta hominum piorum, in primis in Dei honorem facta, post tot annos duntaxat infringere. Praeterea et diuino et humano iure, Publicis praesertim Constitutionibus, et nominatim Pacis publicae atque transactionis Passauiensis, praeeptum esse, vt Ecclesiastici aequae ac Saeculares Status Imperii quieto imperturbatoque rerum iuriumque vsu gauderent, quem, hac exemptione neglecta, haud quaquam Ecclesiastici Catholicorum Status consequi possent. Sic enim fore, vt qui a Sacro ordine ac veteri religione desciscerent, retenta bonorum ecclesiasticorum administratione, eorumque percipiendorum fructuum facultate, legum et disciplinae Ecclesiasticae vim turpiter spernerent; neque hi contemptores ac desertores vlla amplius legum seueritate coercendi viderentur. Quin omnem hac ratione animorum conspirationem inter Episcopos, antistites, collegiorumque sodales iri sublatum; quum tamen aequissimum sit, vt in regendis Sacri Ordinis praefecturis non nisi probi atque idonei homines adhibeantur. Caeterum eiusdem Ordinis membris ius animaduertendi concedi oportere in eos, qui iureiurando obstricti bonaque fide, ab Ecclesiastica institutione desciscerent, muneribusque iis interdicens potestas, ne sacris collegiis potius quam ipsis desertoribus ea defectio periculosa euaderet. Hanc itaque suam esse sententiam, seque Euangelicos Status beneuole hortari, ne conditioni ipsis minime damnosae, Catholicis vero Statibus Ordinique Ecclesiastico perquam necessariae, diutius resisterent; apud animum reputantes, si Catholicis Status ipsos praefecturis, collegiis ac beneficiis Ecclesiae, quae contra vim Transactionis Passauiensis vsurparent, quiete vti paterentur; neque etiam Euangelici postulent, vt ministris Ecclesiae ac sacerdotibus officium religionemque Catholicorum contemnentibus, locus pristinus relinquatur. Nam parum aequae consentaneum vel ad Pacem obtinendam vtile fore, quum Euangelici ad id, quod sibi grauissimum sentiant, Catholicos Status velint adigere, vtpote administrationem vsuque sacrorum beneficiorum iis relinquere reneantur, qui sacra
sua

sua spernerent atque ignominiose haberent. Quod regis responsum ubi a Moguntino Electore in Senatu relatum esset, die V. Septembris, dici vix potest, quam variae in animis Statuum commotiones oratae sint contentionesque nouae. Catholici enim in causa sua propugnanda regis fauore magis confirmati quicquam de conditione remittere volebant; Euangelici vero rei suae aequitate consiliū vt sibi prouiderent, haec potissimum in Senatus frequentia dixerunt: id se indubitate sperasse, regiam maiestatem aequis conditionibus viam aliquam pacis ineundae commonstraturam; iam autem quoniam regium responsum Catholicorum Statuum conditionem mirum in modum foueret, Euangelicis quidem religionis exercitium tribui, verum tam arctis limitibus circumseptum, vt non solum Saecularibus Imperii sed Ecclesiasticis etiam Statibus ad Augustanam Confessionem via fere penitus occluderetur. Consilii iam olim ac praesertim in his Comitibus coniunctim collocati hoc praecipuum fuisse, vt moderatis adeoque Christiana fide dignis remediis lis atque discordia ob religionem orta tolleretur. Verumenimvero quum illa Ecclesiastici Ordinis exceptione veluti praeiudiciali sententia Catholicisque rebus vnice fauorabili haec commodissima via firmissime obstruēta esset, nihil aliud quam Augustanae Confessionis praedamnationem aduersus ea, quae in Pacificatione Norimbergensi anno 1532. decreta fuerant, ne sine haereseos quidem opprobrio, manifesto apparere. Atque subditis Statuum Imperii multo firmiter adhuc praeccludi hanc viam, quo minus ea ipsis Statibus superioribus pateret. Hanc denique agendi rationem a pace inter Status Imperii reconcilianda plurimum abhorrere. Sed in Statuum etiam libello, *) quae duplicatio vocari solet, ad regis responsum composito, eodemque die Ferdinando caeterisque Caesaris legatis oblato, Catholici quidem regi, quod in hac re tam praeclarum suae erga Ordinem Ecclesiasticum voluntatis documentum praestitisset, gratias egerunt; Euangelici autem praeterea potissimum testati sunt: nunquam hoc propositi sui consilium fuisse, vt Ordini Ecclesiastico regendorum vel
admi-

*) Acta apud Lehmannum I, 17. 18.

administrandorum bonorum sacrorum rationem praescriberent, multo minus id se voluisse, vt praefecturae sacrae, quibus magnam Imperii partem fulciri probe sciant, tollerentur, aut ad profanos vsus accommodarentur; nec profecto huius contentions se auctores extitisse, quae praeter Electoralis Collegii priorem voluntatem ab aliis quibusdam Statibus excitata esset. Tum rationes breuiter repetierunt, ob quas iam antea negassent, se in exemptionis Ordinis Ecclesiastici formulam, sine praesentissimo infamiae ac praeiudicii suae religionis periculo, assentiri vilo modo posse, denuo modeste precati, vt secundum Norimbergensis, *) Ratisbonensis, **) ac Spirensis ***) recessus decretum libera mutandorum sacrorum facultas Statibus Imperii omnibus omnino indulgeretur. Rex autem postquam hunc Statuum libellum acceperat, †) pro rerum tractandarum arte, qua plurimum valebat, negotium tam difficile melius celeriusque expeditum iri ratus fermone quam litteris, erga Statuum Imperii legatos ad se vocatos, tali oratione vsus est: haud sine acerbissimo doloris sensu sese animadvertisse, illam contentionem a Statibus finiri non posse, nec vnquam plane finitum iri; iis itaque sic consulendum arbitrari, vt id, quo animi tam vehementer a se inuicem distarent, imperatori ex plenitudine potestatis definiendum traderent, hac quidem Euangelicorum causae addita cautione, vt in ipsa Ecclesiasticae exemptionis formula verba de *iure* et *facto* omitterentur.

Hinc nouum Pacis carmen compositum, et in Senatus frequentia die X. Septembris praelectum fuit. Quo facto, de re controuersa in Electorum Principumque collegiis ac ciuitatum seorsim consilia capi coepta sunt. Interim vero Euangelicorum Statuum legati rursus contestati: se quidem bene intellexisse ad priorem Ecclesiasticae reservationis legem nonnihil temperamenti a rege fuisse allatum, assensuros tamen nunquam fore, vt ea Pacis constitutioni inderetur.

Vbi

*) De anno 1524.

**) De anno 1541.

***) De anno 1544.

†) Acta apud Lehmannum I, 19. 20.

Vbi res eo adactae essent, Pacis restituendae deliberatio suscepta penitus abruptum iri videbatur. Sleidanus enim Ferdinandum Evangelicis id solum nunciari iussisse tradit: nihil amplius eis tribui posse, eaque hoc tempore concedi, quae tot annis tamque crebris consiliis impetrare non potuissent; haberent igitur eius rationem; nam alioquin verendum, ne a Comitibus discederetur re infecta. Quod si fieret, indeque aliquid detrimenti respublica caperet, non esse quod vel in Caesarem, vel in se ipsum culpae conferri posset, qui tam patienter res Evangelicorum habuisset, in eaque ratione adhuc perseverasset; nunc haud quaquam sibi licitum esse Pacis constitutionem diutius differre; itaque decem dies ipsis largiri, ut interea domum referrent, simulque clare sibi responderent; vbi dies illa cessuisset, istos, quod et studii nihil intermisisset, ut reliquis de religione consuleretur, et Caesari aut regi aliam rationem proponere, iis haud liberum esset, *consensus* esse; praesertim etiam ideo, quoniam a rege nonnulla remissa fuissent.

Qua aliquantum seueriori regis voluntate audita, nihilo tamen mirus assensus, siue potius dissensus, legem ab Evangelicis propositam Lehmannus testatur. *) Legatos Electorum Principumque absentium Evangelicorum sententia dominorum suorum accepta, libello singulari Ferdinando respondere die XX. Septembris eo quidem modo: Gratissime Electores ac Principes, dominos suos, ex decreto regio agnouisse paternam prorsus regiae maiestatis sollicitudinem in Pace Imperii stabilienda; nec sibi aliud quicquam magis curae cordique esse: **) quapropter autem in id neutquam assentirentur, vel tace-

*) v. Acta publ I, 21.

**) Statim ab initio Comitiorum Evangelicos Status pacem illimitatam voluisse, patet ex litteris Numburgi post Dominicam Reminiscere a. 1555. die lunae, ad Caesarem Maiestatem datis, Augusto, Saxoniae Electore, Ioachimo, Brandenburgiae Marchione et Electore, Ioanne Friderico et Ioanne Guilielmo Saxoniae ducibus, Ioanne, et Georgio Friderico, Brandenb. Marchionibus, et Philippo, Landgrauio Hassiae, subscriptis. Principes enim hi conuenerant eodem loco, ut de confraternitate et de successione mutua pacifcerentur.

cite paterentur, vt exceptio Ordinis Ecclesiastici Constitutioni Pacis infereretur, eius rei idoneas ac graues causas saepius iam attulisse: ex quibus nunc denuo regiam maiestatem obtestari velle, vt prioribus recessibus Imperii consentanea Pacis constitutio fieret, exercitiumque religionis liberrimum vtrimque suppeditaretur: sin autem, repudiatis his causis, inhaerere suae voluntati velit, Ordinisque Ecclesiastici exemptionem, *Vice Caesaris*, sancire decreuisset; tum sibi quidem praeter deprecationem atque obnuntiationem iam interpositam, aliam rationem non suppeteret, qua regiam maiestatem a proposito abstrahere possint; sed simul religionis tuendae causa hoc declarare atque manifestum facere, *quantum ad se attineret, in istud caput se neutiquam consentire, nec vnquam consensuros fore: *)* in caeteris pacem optima fide seruatueros.

Ex his satis clarum esse opinor, Euangelicorum Status hanc controuersiam regi definiendam haud commississe; verum solummodo eius arbitrium rogasse; etsi praeter Springerum **) alios, Catholicorum praecipue, viros doctos contrarium existimasse memini.

Quamquam igitur Euangelicorum Status vt Pacis constitutio promulgaretur cum reliquis consentiebant, eorum tamen legati in libello cuius argumentum antea tradidimus, Ecclesiastici Ordinis exceptioni has leges adiici rogarunt die XX. Septembris i. Status vtriusque religionis inter se de capite isthoc conuenire non potuisse 2. regem Ferdinandum ad petitionem Sacri Ordinis hanc litem decidendam in se suscepisse, 3. si quis ex Ecclesiastico Ordine ad Augustana sacra accederet, vt per id honori dignitatie eius nihil detraheretur, 4. vt denique, quodcunque in hac re statutum sit, illud in praeiudicium controuersiae in posterum componendae neutiquam vergeret. His denique post acerrimam contentionem concessis, praeter alteram legem

C 2

de

*) Praecipua quoque causa huius dissensus erat, quoniam Status Euangelici metuebant, ne, hac sanctione, futuri Concilii libertas prohiberetur, quum quisque animi sui sententiam retineret, nisi beneficium Ecclesiasticum amittere vellet.

**) De Pace Rel. c. 8. p. 100.

de petitione sacri Ordinis, regis auctoritate, reliquae in Pacis constitutionem receptae sunt; quemadmodum eae in Pacis religioſae die XXV. Septembris anno 1555. promulgatae constitutione vere deprehenduntur. *)

Electores quidem ac Principes Euangelicorum libellum protestationis legatis submiserant, **) quem ipsi Pacis constitutioni, Catholicis nimirum de capite controuerso quicquam remittere nolentibus, adiicirarent; atque hoc modo dominos suos in Referuatam Ecclesiasticam neutiquam consensisse solemniter declararent; postea tamen quum leges libello nouissimo contentae iis concessum fuisset, vt Pacis constitutioni adderentur, excepta vnica de petitione Ordinis Ecclesiastici; hac ratione causae suae efficaciter consultum iudicarunt, vterio-remque protestationem neglexerunt. Accesserunt aliae huius rei causae. Praeterquam enim, quod omnem a sacris suis infamiae notam, ipsiusque controuersiae in posterum definiendae praecudicium absterferant Euangelici; haud fore, credebant, se ad exequendam illius capituli sanctionem obligatos, aut prohibitos, quo minus, causa integra, in Comitibus futuris ius religionis liberrimum obtinerent. Nam quod a Ferdinando rege, ex plenitudine Imperatoriae potestatis sibi commissa, in legis perpetuae efficaciam statutum esse a nonnullis existimaretur, id facile refutari posse his rationibus credebant; quod ad transactionis vim consensus vtriusque partis requiratur; legisque vniuersalis obligatio a Caesaris auctoritate et consensu Statuum communi solummodo proficiatur. Totius denique capituli efficaciam deleri per verba adiecta: ad conuentionem Ordines dissidentes hac de re non potuisse

*) Recess. Imperii de anno 1555. §. 18. und nachdem ic. „Wo ein ErzBischoff, Bischoff, Prälat, oder ein anderer Geistlichen Standes von unsrer alten Religion abtreten würde; daß derselbe sein Erzbistum, Prälatur und andre beneficia, auch damit aller Früchte und Einkommen, so er davon gehabt, ohne einige Weigerung und Verzug, jedoch seinen Ehren ohnnachtheilig, verlassen,“ auch den Capittele u. s. w. Clausula Euangelicorum addita: „welcher sich aber beider Religionis Stände nicht haben vergleichen können.“

**) Acta publ. apud Lehmannum II, 22. 23.

potuisse adduci; praeterea Transactione Passauiensi *) praeceptum esse, ut id demum in causa religionis firmum atque ratum haberetur, quod communi Statuum consensu, interueniente Caesaris auctoritate, decretum esset. Pace itaque facta, a Comitibus discessum fuit.

Verum haud diu ea lis sopita mansit. Vix enim anno sequenti Comitibus Ratisbonae coepta fuerant, ac noua discordia inter Status exarsit. **) Albertus Bauarus regis nomine quum moneret Statuum Imperii legatos, vnde deliberatio incipienda, inter alia hortatus, ut viderent, ne dissidia atque odia religionum in Imperio diutius flagrant; viamque pacandorum animorum religionumque conciliandarum diligenter inuestigarent; Euangelici statim, sese nullam profecto planiorem viam inuenire, verissime dixerunt, quam si obstaculum superiori anno per Referuatum Ecclesiasticum suae religioni positum, remoueretur, eiusque rei ante omnia rationem habendam, additis pristinis causis, quas die XXII. anni LVI. Ferdinando rursus obrulerunt. Respondit rex die V. Februarii LVII. eam litem in prioribus Comitibus secundum Catholicos Status definitam esse; seque iam tum rationes edidisse, cur definiti aliter non posset; se quidem meminisse, Euangelicos in exemptionem Ordinis Ecclesiastici***) consentire noluisse; sed illos postmodum cessisse, nec contradixisse quo minus caput de exceptione Ecclesiasticorum aequae ac caetera Constitutioni Pacis religiosae inserta fuissent; quin et in Tabulis decreti subscriptione †) professos esse omnia quae eo continerentur, capita scientibus

C 3

ipfis

*) §. So viel aber die Vergleichnus.

**) Memorabile est Lutheri consilium et quasi diuinitio, (Tom. V. Isleb. p. 307. fq.) qua Principes Euangelicos monuit, ne in Pacificatione Norimbergenſi a. 1532. instituta, de reformatione Episcoporum quid proponerent, sed potius rerum euentum expectarent. Atque credibile est, Hermannum Colonienſem maiori successu territorium suum (a. 1536.) reformasse, nisi magna clade a. 1547. affectae fuissent res Euangelicae, praelio Muhlbergenſi.

***) v. Acta apud Lehmannum, II.

†) Fuerunt qui ob subscriptionem Recessus d. a. 1555. legatos Euangelicorum admodum reprehenderent eosque hoc aduersus voluntatem dominorum suorum fecisse argue-

ipsis ac volentibus esse conclusa, eaque optima fide se seruatos. Suo igitur hortatu omitterent nouam contentionem, atque, uti in aliis, ita in hoc etiam capite promissam fidem sanctissime haberent.

Illi vero die XVII. Februarii exhibitio nouo libello, nunquam se assensu probasse, affirmant, ut Ecclesiasticis Imperii Statibus facultas amplectendae Augustanae Confessionis sub poena amissionis beneficiorum adimeretur; id tum ex historia rei, uti in Comitibus Augustanis gesta sit, tum ex ipsa Pacis Constitutione clarissimum esse. Transactione vero Passlauiensi hoc demum in rebus Religionis conclusum haberi, de quo Statuum Ordines inter se et cum Caesare conuenissent; sicut et formula Reseruato Ecclesiastico adiecta testetur; unde sequi, peculiarem dissensum eo tempore inter Status Imperii fuisse. Indolem denique Constitutionum ex plenitudine potestatis imperatoriae faciendarum esse eam, ut consensui partis vllius nihil praecidetur. Reseruatum quoque Ecclesiasticum ad ipsius Pacis substantiam non pertinere, ut nihil potius illi magis inimicum esse possit, hanc in primis ob rem, quia flagrante contentione grauissimae, nec denique compositae, ardore, Constitutioni, sola regis auctoritate, iniunctum fuerit. Se tandem promississe quidem pacem seruare, sed in tantum, *quantum ad se pertineat*. Quae etli quidem verissima erant, ad ea tamen Ferdinandus nihil nisi priora die XXVII. Eebruarii repetiit. Hinc fiebat, ut Euangelici Principes prioribus argumentis insisterent; sibi que haud tutius prospiciendum rati quam ut publice testarentur: si quis ex Ordine Ecclesiastico ad se accederet, nunquam in eo operam collo-

arguerent. Verum legati officio optime satisfecisse videntur ideo quoniam Euangelici Principes, praeter Reseruatum Ecclesiasticum, totam Pacem sanctissime seruare sponderunt. Vid. liber sub nomine fictitio Scipionis Aretini a. 1633. diuulgato: „der geistliche Vorbehalt aus seinen Gründen erörtert, daß ist, gründliche demonstration und Beweifung, daß der Geistliche Vorbehalt, ob er gleich dem Religion-Frieden mit einverleibet, die Protestirenden Stände keinesweges obligire und verbinde.“ Cuius libri Auctor fuisse dicitur Iacobus Lampadius, rerum publicarum peritissimus scriptor.

collocaturos, vt poena huic facto a Catholicis statuta executioni mandaretur. Nec aliud quicquam eo tempore mutatum esse his in rebus, constat. Verum eodem feruore contentio resuscitata est in Comitibus anno 1559, Augustae Vindelicorum institutis a Ferdinando, Caesare facto, postquam Carolus V. paulo ante Imperio se abdicauerat. Nam Euangelici non omiserunt, denuo Reseruatam Ecclesiasticam impugnare. Sed sine vilo successu, quamuis tum minis quum precibus vterentur. Idem euenit in Comitibus ab Imperatore Maximiliano II. anno 1566, in eadem ciuitate habitis. Vbi enim Euangelici Status, dissensu in hac re repetito, se suasque res solemnem protestationem iurati; legatorum discessio facta est.

Itaque haec publicae contentionis femina, quamuis radicitus haud euulsa, quodammodo forte suppressa videbantur, vsque tum noua de Reseruatam Ecclesiasticam disceptandi occasio nasceretur quum nonnulli ex Ordine Comitum Nobiliumque Euangelici aegre ferrent, se singularibus Ecclesiasticorum Collegiorum statutis, maxime iurisiurandi formula ab iis praestanda, qui in eiusmodi collegia recipi studerent, a sacris praefecturis vehementer arceri. Quod igitur obstaculum vt remoueretur, sibi que liber ad Ecclesiastica beneficia aditus pararetur, sed sine vilo successu, efflagitarunt Comites Euangelici; quemadmodum Lehmannus in actis publicis *) vberius narrauit.

Adhuc restat, vt illarum litium breuissime mentionem faciamus, quae ab anno LXXXII. vsque ad annum LXXXIII. saeculi decimi sexti, Rudolpho II. gubernacula Imperii tenente, propter Reseruatam Ecclesiasticam literis armisque acriter gestae fuerunt. **) Exinde Germaniae veteri labe nondum sanatae recens vulnus inflictum.

Quum

*) Lib. II, 7 — 10.

**) Copiosius huius belli totiusque controuersiae historiam narrauit Thuanus libro XVII. Famianus vero Strada in historia belli Belgici affectuum intemperantiam ducens variis commentis verborumque contumeliis narrationem foedauit.

Quum enim Gebhardus Truchsesius, *) Archiepiscopus Colonienfis iam variis anno LXXVIII. clandestine habitis consiliis, die XIX. Decembris anno LXXXII. Augustanae Confessione nomen publice profiteretur, Status Evangelici hanc opportunitatem haud praetermittendam rati, Gebhardum, in primis Elector Palatinus, in emendandis territorii Colonienfis sacris adiuverunt, atque inter rationes, saepius ad rescindendum Referuatum Ecclesiasticum adhibitas, id quoque proposuerunt: etiamsi concederetur, quod concedi quidem non posset, in fanciendo Referuato rite omnia et cum assensu Ordinum Evangelicorum fuisse peracta, nihil tamen tum in hac causa fuisse definitum, si Episcopus, non sua solum auctoritate, sed collegii sociis vel omnibus, vel, vii nunc acciderit, quibusdam tamen assentientibus, sacra mutare vellet. Quod aliter quam consentientibus cum Imperatore Statibus decidi nequeat. In Camera etiam Spirensi ob turbatam possessionem a Gebhardo actum Lehmannus auctor est. Nam Ernestus Bauarus, a reliquis Capitularibus in Gebhardi **) locum electus, Hispanorum militum ope Colonienfe territorium occupavit, Bonnam anno 1584. expugnauit, Gebhardumque coegit ad Argentoratenses confugere, apud quos Decani munere in Collegio Episcopali fungetur.

Quo facto Referuati Ecclesiastici sanctio executioni quidem mandata fuit, sed magis armorum vi quam iustitia; protestantibus publice coniunctimque Evangelicis Statibus contra omne iuris aut facti praeiudicium; quod itidem factum est in Comitibus anno 1594. et 1598. habitis.

Decen-

*) Successerat Salentino Ifenburgenfi anno LXXVII. in Archiepiscopatu; Anno LXXXIII. vero Agnetem Ioannis Georgii, Comitis Mansfeldii filiam, in matrimonium duxit.

**) Ab Episcopo Vercellensi, Pontificis nuncio, Kalendis Aprilibus anno LXXXIII. proscriptus et a munere Electorali remotus fuit. Aduersus quem inauditum morem Electorale Collegium in Comitibus Ratisbonensibus vehementer questum est pro confraternitatis pacto, quod inter Electores locum habet.

Decennio vix elapso iterum excitata est vehemens contentio Argentorati propter discordem Episcopi electionem. Euangelici Capitulares, quorum tum quatuordecim erant, die vicesima octava Maii anno 1592. a Ioachimo Carolo, Brunsvigae duce, Capituli Praeposito, dicta, Ioannem Georgium, Marchionem Brandenburgiae; Catholici vero reliqui septem, secessione Zaberum facta, die octavo Iunii Carolum Lotharingicum, Patrem purpuratum, Metinensiumque Episcopum, elegerunt, Reseruati Ecclesiastici sanctione in magnum rei Euangelicae detrimentum, abusi. Sed hanc rem lubens praetereo, ad finem properans. Notae sunt rixae, quibus fere totum saeculi XVII. aeuum Germania commota fuit, a Curia Romana in primis instigatae ad res Euangelicorum supprimendas. Interea fit Unio Protestantium Halae Sueuorum die tertio Februarii anno 1610. Catholici vero foedus illud iniierunt, quae Liga vocabatur. Electores Ecclesiastici in conuentu Muhlhusii anno 1620. Reseruatum Ecclesiasticum denuo confirmant. Caesareum Edictum a Ferdinando II. die VI. Martii 1629. promulgatum; quo omnium rerum sacrarum a tempore Religionis pacatae ab Euangelicis occupatarum restitutio praecipiebatur. Inde motus cruentissimi. Ciues et peregrinos in Germaniae viscera foede saeuuisse, liquet. Pauca tantum adhuc disputare volumus.

Itaque omnibus consiliis in hoc genere moderate, verum sine euentu, ab Euangelicis adhibitis, dolendum est, res tandem eo rediisse, vt acerbitas dissidiorum, tanquam fomes, in animis vtrimque delitescens, magis magisque aleretur, donec in tantas erumperet flammis, vt plurimorum ciuium cruore, vnde quaque

D

per

per triginta annos, sparso, vix extinguerentur. Quod immenso studio tres fere annos in pace restituenda *) collocato, feliciter contigitum, quum Christinae victricis Diui Gustavi Adolphi filiae, potissimum, Gallorumque regis Ludouici XIII. auctoritate interueniente, Monasterii atque Osnabrugae anno superioris saeculi quadragesimo octauo belli calamitas fineretur. Euangelici quidem Status omnes vires intenderunt, vt Reseruatum Ecclesiasticum tolleretur. Verum enimuero quum id fieri nullo modo posse viderent, ad pacem eo citius recuperandam, illam sanctionem sponte comprobauerunt, rebus suis alias egregie stabilis. Hinc Reseruatum Ecclesiasticum non solum confirmatum, verum etiam ad Euangelicorum Sacra extensum fuit; sancitumque **) in perpetui iuris vim „si Catholicus Archiepiscopus, Episcopus, Praelatus, aut Augustanae Confessione „addictus, in Archiepiscopum, Episcopum, Praelatum electus aut „postulatus, solus, aut vna cum Capitularibus, seu singulis, seu „vniuersis, aut etiam alii Ecclesiastici Religionem in posterum mutarint, excidant illi statim suo iure, honore tamen famaue illibatis, fructusque et reditus citra moram et exceptionem cedant, „capituloque, aut cui id de iure competit, integrum sit, aliam „personam religioni ei, ad quam beneficium istud“ (Kal. Ian. anni 1624.) vigore huius Transactionis, pertinet, addictam eligere aut postulare, relictis tamen Archiepiscopo, Episcopo, Praelato etc. fructibus et redditibus interea perceptis et consumtis.“

Quo

*) cf. Tob. Pfanneri historia Pacis Osnabr. Ioannis Gottfr. a Meiern acta Pacis Westphal. et Carl Wilhelm Gaertners Westphaelische Friedenskanzlei.

**) Pac. Osnabr. Instrum. Art. V. §. 3.

Quo loco finiam, exemplum vnicum ad illustrandam huius functionis vim ex historia Saxonica desumptum, adhuc commemoraturus. Vbi enim anno huius saeculi XVII. innotuit, Mauritium Guilielmum, Saxoniae ducem, Numburgo-Zizae Episcopum postulatum, ad Catholicorum sacra transiisse, statim officio suo ac iure excidit, eiusque praefectura Ecclesiastica ab Electore Saxoniae, Polonorumque Rege, Friderico Augusto, pro Referuati Ecclesiastici functione, administrari coepta, referuatisque Capitularium priuilegiis ac iuribus, anno 1726. Electoratu Saxoniae adiecta fuit.

17
[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

m

RA 1607^m

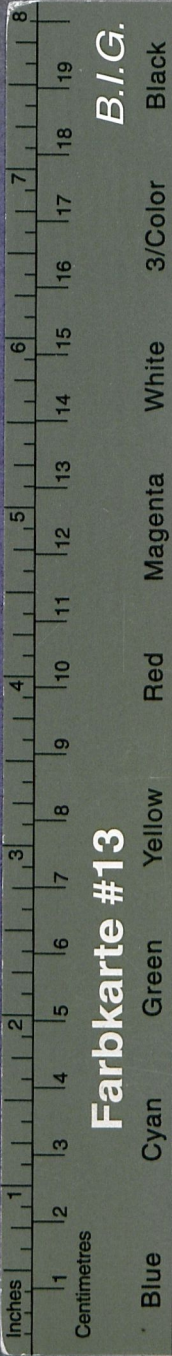
ULB Halle
006 663 559

3

1278

13.

DE
RESERVATO
ECCLESIASTICO

COMMENTATVS EST
CHRISTIANVS CAROLVS GEHE.

Fh
1604

DRESDAE

LITTERIS HARPETERI MDCCLXXVIII.

